

Crusch d'onur per Putin

La Frantscha cunter ses pievels e cunter l'Europa

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Il 28 d'october a Marsiglia ha ina banda da giuvens fermà in autobus da la lingia 32, avert sias portas, bittà in liquid inflammabel sin ina passagiera ed incendià il vehichel, blessond grevamen la dunna. Durant la medema fin d'emna en Frantscha han ins ars var 250 autos. I para che quests malfatgs hajan vuli «commemorar» las revoltas da ghettos d'immigrads africans avant in onn.** Er il privel islamist dat da patratgar. Dapi emnas sa zuppa in docent da Toulouse, sin cussegl urgent da la polizia, suenter smantschas da mort ch'el haja survegnì pervi da decleraziuns criticas davart l'islam. I vegn puspè cler che la Frantscha (61 milliuns olmas) ha disditg areguard l'integrasiun sociala da l'immigrasiun islamica. Ma er en in'otra domena ston ils ertavels da Napoléon Bonaparte (1769–1821) far ina bilantscha negativa, numnadamen areguard la promoziun da lur regiuns periferas limitrofas da Luxemburg, Germania, Svizra ed Italia. I na sa tracta betg mo da minoritads linguisticas, sco l'Alsazia alemana, mabain era da pajais francofons che ston constatar mintga di lur retard en cumparegliaziun cun l'ester. Quai ch'è situà lunsch davent da Paris num'nins cun spretsch «la province». Tut quai è vegnì puspè cler durant l'indeschavla dieta da la Lia da Savoia (LS) a Saint-Gervais-les-Bains, al pe dal Mont Blanc.

Laschar spazi als tscharvels

Tgi n'enconuscha betg las chazzettas da brassar Teflon? Fabritgadas vegnan ellas a Rumilly/Savoia. Paul Rivier, anteriur manader da lezza fabrica, ha referì davart il passà, preschent e las vistas da l'economia savoiarda. Questa era dominada da l'agricultura fin a 1945. Pir lur è naschidas industrias che correspundevan a basegns novs colliads cun rauba da consum, per exempel cullaneras. Talas industrias èn s'enclegia pli modernas che quellas da regiuns che han sa svilupadas avant la segunda guerra mundiala sper minas da fier u cotgla (Lorena, Ruhr, Vallonia euv.). Ma oz, cun il progress electronic, sa derasa la globalisaziun; fusiuns industrialas allontanan las direzziuns dals lieus da produzioni. Tge far? Cumbatter la globalisaziun sco tala na san ins betg, ma ins po e duai stgaffir cuntrapais; Rivier recumonda da sviluppar las enconuschientschas cun perscrutaziuns da sociologia e scienzas natirals sin stgalim universitar, cunzunt are-

La Frantscha ha disditg areguard l'integrasiun sociala.

MAD

guard l'ambient e l'ecologia. Las fusiuns fatgas per augmentar la valita da las aczias vesa Rivier sco activitads a curta scadenza: «Ins duai laschar dapli spazi als tscharvels».

Ina gistia elitara

Cun il referat da l'advocat Thierry Mudry davart las mancanzas da la gistia penala franzosa enclèg'ins meglier il cletg da viver en Svizra. Nus elegin sez noss derschaders, e noss inquisiturs na trueschan betg ils cas ch'i han retschertgà. Auter èsi en Frantscha, nua ch'inquisiturs e derschaders vegnan nominads d'in'autoritad superiura e ston l'emprim far in examen e frequentar ina scola auta speziala da giurispudenza. Suenter questa scolaziun universitara survegnan els la pussanza da truar, schebain ch'i han fitg pauca experienza umana. La rigur da la ierarchia giudiziala, ertada da Napoléon, promovava la tenuta infantila da blers derschaders e lur vita en ina tur spiertala, zavrads da tschels umans. Inquisiturs e derschaders lavuran savens en locals limitrofs; quai renda inefficazia la regla d'aur da la gistia penala: «Mintga persuna suspectada vala sco innocent uschè ditg che sia culpa n'è betg demussada». Adina puspè prov'ins da refurmar la gistia franzosa, ma il squitsch da la corporaziun giudiziala impedischa quai. Mudry: «La Frantscha na san ins betg pli refurmar».

«Ussa tanschi!»

Quai manegia era Jean-Philippe Allenbach, autur dal cudesch «La province c'est capital» che duai cumparair anc en november 2006 tar la chasa editura «L'Archipel»

(Paris). Cun ses referat a la dieta da la LS na levà dentant betg far reclama per ses cudesch, mabain per sasez sco candidat eventual a l'elecziun presidenziala franzosa dals 26 d'avrigl 2007. I s'enclegia ch'el n'avev nagina vista da vegnir elegi, ma in tala candidatura al pussibilitass da derasar sias ideas politicas. Sco plis commembers da la LS, è Allenbach burgais da Frantscha e Svizra enina; dentant n'ha'l nagina ragisch savoiarda, mabain deriva da la Franche-Comté (1,1 milliun olmas), quella regiun franzosa situada tranter la Svizra, l'Alsazia, Lorena e Burgogna. La Franche-Comté d'oz (chapitala Besançon) è in pau pli gronda che l'istorica; questa, cun sia chapitala Dole (senza circumflex!), facheva part da l'ierta da Maria da Burgogna (1457–1482) ed è lura restada tar ils Habsburgs da Spagna, cun ina vasta autonomia, fin a la sanguinosa conquista franzosa 1674–1678. Ils «Comtois» valan sco realists e stinads enina; ditg èni restads intimamain fidaivels a la regurdientscha dals Habsburgs da Madrid e sa fachevan sepulir cun la fatscha engiu sco ensaina da protesta cunter la Frantscha. I na smirveglia pia betg che gist in «Comtois» piglia la bandiera da la rebellun. Tar il cumbat electoral vul Allenbach derasar il motto: «Ussa tanschi!» per ina federalisaziun da Frantscha e la construcziun d'in'Europa federala cun quels pajais dal cuc continental che giavischian quai. Cun mirveglias spetg'ins la publicaziun da «La province c'est capital» ed il resun en las medias. Survegn l'autur lura las sutscriziuns da sustegn bassegnavlas per candidar? El duvrass quellas

da personas elegidas dal pievel en differents districts franzos; i vul curaschi per sustegnair tals candidats «marginals» en in pajais anc adina centralisà.

Morts pervi da Frantscha

«I tanscha» era per Màrti Hell (uschia scriva'l sez ses num), fundatur e parsura da l'Uniu dal pievel alsazian, che ha resumà la situaziun da ses pajais german dapi l'anexiu da 1919 a la Frantscha. Hell deriva dal Sundgau, orasum en l'Alsazia dal sid, patria d'Eugen Ricklin (1862–1935), il prim ed unic president da la segunda chombra da la dieta d'Alsazia-Lorena, stgaffida da la constituiziun regionala da 1911. Hell ha sutstritgà che la Frantscha n'haja lunschora betg tegnì sias empermisschuns areguard l'instrucziun tudestga en las scolas da l'Alsazia (oz 1,8 milliun olmas). El citescha in schef patriot basc: «Ils Alsazians vegnan adina dapli a guardar vers la Germania. Per la Frantscha e ses 'spiert franzos' na datti nagina vista. Areguard il svilup european entschaiva per la Frantscha in temp da flaiveltezza*». Ils giuvens Alsazians han cumbatti 1914–1918 en la mandura imperiala tudestga, entant ch'ils giuvens Savoiards han stuì traìr en la franzosa, schebain ch'ils patgs internaziunals da 1815 e 1860 prescrivevan la neutralitad tenor il model svizzer per la Savoia dal nord. En mintga lieu da Frantscha stat in monument che fa endament ils schuldads «morts pour la France» en las guerras mundias ed en quella da 1954–1962 (Algeria). Sper quel da Saint-Gervais-les-Bains ha la dieta da la LS organisà in curt

omagi a lezzas unfrendas, dentant betg perquai ch'i sajan «morts pour la France», mabain perquai ch'i èn vairamain «morts par la France» («pervi da Frantscha»). Ins ha deponì in tschupè, taschì in amen e chantà il refrain da l'imni naziunal savoiard.

Vers il cumbat electoral

La cuminanza internaziunala ha reconuschì l'indipendenza da Montenegro (620 000 olmas). Quai ha dà in schlantsch nov a la LS che defenda l'idea d'ina Savoia emancipada. Advocat Mudry, autur da dus cudeschs davart il Balcan, ed Evelyne Anthoine, organisatura da la dieta, ha resumà l'istorgia da Montenegro e sia via vers la restauraziun sco stadi independent. L'autur da questas lingias ha descrit ils problems dal Cosovo (2 milliuns olmas) tar sias aspiraziuns a l'indipendenza, en connex cun quatter regiuns, enturn il Caucass ed il Mar nair, nua che la populaziun para da giavischar in'uniun cun la Russia u l'Armenia. Lur ha la LS discutà sias activitads, cunzunt areguard la renovaziun da l'assemblea naziunala franzosa ils 10 da zercladur 2007; la dieta ha elegi ils sedesch candidats da la LS, otg femnas ed otg umens, dus per mintga circul electoral da Savoia. En ses pled final ha l'anterior cusseglier regional Patrice Abeille, secretari general da la LS, sutstritgà l'emprim ch'il stgaudament dal clima ans sforzia prest da midar nossa maniera da viver. Lur ha'l relevà che la Savoia saja stada europeana ditg avant l'annexiu da 1860, entant che la Frantscha saja stada adina puspè ostila a l'Europa. Gia 1954 ha l'assemblea naziunala, cun ina coaliziun da communists e nazionalists, refusà il project franzos {} d'armada europeana, gia stipulà cun ils pajais democratics limitrofs. 2005 ha il pievel franzos refusà il project da refurmas per l'Uniu europeana. Anc ils 23 da settember 2006 a Paris ha president Jacques Chirac surdà la distincziun franzosa la pli auta, «la grand-croix de la Légion d'honneur», a ses collega Vladimir Vladimirovitch Putin, il mazzacrader da Tschechens; Chirac ha scumandà la preschientscha da la televisiun tar lezza undrientscha, uschè che pir il site internet Dailymotion, grazia als fotograf russ, ha infurmà ils Franzos en chaussa. Tge main lura las elecziuns da 2007?

*Cità en: **Màrti Hell, Le drame d'une colonisation. Colmar (Jérôme Do. Benzinger, ISBN 2 84960 056 3) 2005, p. 144. Adr. da la chasa editura: 8 rue Roesselmann, F-68000 Colmar/Alsazia.**